МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ЯЗЫКОВ

На правах рукописи

СЕВИНДЖ АЛИ гызы СИДЕИФ-ЗАДЕ

ЖАНР ФЭНТЕЗИ В СОВРЕМЕННОЙ АНГЛИЙСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

5718.01 – Мировая литература (английская литература)

АВТОРЕФЕРАТ

диссертации на соискание ученой степени
доктора философии по филологии

Баку – 2017

Работа выполнена на кафедре Мировой литературы Бакинского государственного университета.

Научный руководитель:	доктор наук по филологии, профессор Ульфат Исмаил гызы Бадалбейли
Официальные оппоненты:	доктор наук по филологии, профессор Александр Петрович Бондарев доктор философии по филологии, доцент Лейли Алигейдар гызы Алиева
Ведущая организация:	Кафедра Азербайджанской и мировой литературы Азербайджанского государственного педагогического университета

Защита состоится ____________________ 2018 г. в __________ часов на заседании Диссертационного совета D.02.081 по защите диссертаций на соискание учёной степени доктора наук и доктора философии в Азербайджанском университете языков.

Адрес: AZ 1014, г. Баку, ул. Рашида Бейбутова, 134.

С диссертацией можно ознакомиться в библиотеке Азербайджанского университета языков

Автореферат разослан ________________________________ 2017 г.

Учёный секретарь Диссертационного
совета D.02.081, доктор философии
по филологии, доцент Гамида Ахмед гызы Алиева

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА РАБОТЫ

Актуальность исследования. Среди явлений современного литературного процесса фэнтези долгие годы не вызывала к себе интереса у исследователей. Новейший жанр, соединивший древние и современные традиции искусства, требует всестороннего изучения. История развития жанра фэнтези началась намного раньше, чем появилось его определение и название и она имеет глубокие корни в древних литературных традициях разных народов, но как жанр сформировалась в XX веке.

Фэнтези, набравшая популярность за короткое время - сложное явление, со своими особенностями, литературными и культурными источниками, путями развития. Важно изучить мультимедийный характер жанра, который воспринимается и как новый поворот к проблемам взаимодействия видов искусства, и как возможность человека уйти от действительности с ее сложностями и ограничениями, и как продолжение традиций. Как активно развивающийся, и в то же время необыкновенно популярный жанр, который предполагает стремление к иррациональному, магическому, идеальному, фэнтези выражает себя благодаря последним достижениям современного мира, новейшим техническим системам, вызывая крайне неоднозначную реакцию среди читателей и критиков.

Зачастую встречаются прямо противоположные мнения: жанр, как носитель высокого начала или пустая схема; популярность в силу удачных рекламных кампаний или подлинные художественные достоинства жанра, выражение в фэнтези интеллектуальных возможностей человека или жанр как штамп. Изучение неоднозначного отношения к жанру сегодня – одна из важных литературоведческих задач.

Литература, наряду с духовной пищей, формирующей новое поколение, также должна способствовать увеличению экономической, научной, военной мощи страны. В связи с этим, фэнтези очень благоприятный источник для научных открытий, оказывающий положительное влияние на человеческое воображение и мышление, закладывает основу для будущих изобретений.

Склонность нового поколения не к примитивному прошлому, а к сложному и информативно богатому будущему, требует более сложноструктурной литературы, и это может быть реализовано благодаря фэнтези. С экономической точки зрения привлекает

внимание создание новой киноиндустрии, которая принесет стране большую прибыль.

Обращение к творчеству известного английского писателя, филолога и лингвиста Джона Рональда Руэла Толкина связано с тем, что в его трудах формировалась концепция самого жанра, а его художественные произведения служат образцом и представляют ориентир для других авторов. Идеи и концепции английского писателя справедливо считаются основополагающими в формировании этого жанра литературы, а его творчество представляет серьезный материал для литературоведческого анализа. В творчестве Толкина, как в призме преломляются многие характерные черты как специфики жанра, так и основополагающие тенденции современного литературного процесса.

В диссертационной работе делается попытка решить некоторые теоретические вопросы, связанные с содержательной стороной фэнтези и с ее жанровой и стилевой спецификой. Представляется своевременным изучение творчества писателя, которое до сих пор в азербайджанском литературоведении не исследовалось. В творческом наследии отечественных писателей, этот жанр, требующий глубокого изучения и детальной разработки, также не был предметом исследования. Это стало возможным только в контексте изучения истории, истоков, теории фэнтези, творчества его основоположника, и также его влияния на развитие жанра в мировой литературе. Данная работа – первый научно-исследовательский и научно-теоретический опыт в азербайджанском литературоведении, посвященный жанру фэнтези. Вышесказанное подтверждает актуальность данного диссертационного исследования.

Объектом исследования стали история формирования и становления жанра фэнтези, а также его теоретические принципы. Одновременно, делаются попытки выявления и исследования элементов жанра фэнтези в азербайджанской литературе.

Предметом исследования стало творчество Толкина и его влияние на развитие фэнтези в мировой литературе.

Цель исследования - рассмотреть феномен творческого наследия Джона Рональда Руэла Толкина в формировании и становлении литературного жанра фэнтези. Цель определяет постановку и решение следующих задач:

1) проанализировать предпосылки зарождения жанра;

2) дать теоретическое представление о фэнтези, как литературном жанре XX-XXI вв.;

3) рассмотреть авторскую мифологию Джона Толкина в контексте становления жанра фэнтези;

4) определить значение творчества основоположника фэнтези и его влияния на развитие жанра в мировой литературе;

5) выявить и проанализировать элементы жанра фэнтези в азербайджанской литературе;

6) определить возможности дальнейшей разработки этой темы в азербайджанском литературоведении.

Цели и задачи определяют методологические принципы исследования с комплексным подходом к изучению литературных явлений, использованием данных филологии, культурологии, психологии, философии, социологии.

Методы исследования. В процессе исследования были применены аналитические методы: историко-теоретический, культурно-исторический, биографический, сравнительно-типологический.

Методологическую базу диссертации составляют теоретические исследования, связанные с проблемой истории и теории жанра как литературоведческой категории Г.Н. Поспелова, М.М. Бахтина, Н.Л.Лейдермана, Р. Уэллека, О.М. Фрейденберг, М.С.Кагана, Д.С.Лихачева, Б.В.Томашевского, Л.В.Чернец. Изучены труды по литературоведческим и культурологическим вопросам об истории и функционировании современного жанра фэнтези, мифологический аспект в современном художественном сознании в исследованиях А.Ф.Лосева, Е.М. Мелетинского, А.А.Тахо-Годи, специфика фольклора В.Я.Проппа, А.А.Потебни, работы, посвященные фантастике и своеобразию жанра фэнтези С.Лема, Ю.Кагарлицкого, Т.Чернышевой, Е.Неелова, М.Уайта, Ц.Тодорова, исследования по истории англоязычной литературы В.В. Ивашевой, Н.П.Михальской, Г.В. Аникина, и работы, посвященные творческому наследию Толкина.

В исследовании также была использована справочная литература на азербайджанском, английском, русском языках, помогающая ориентироваться в фэнтези, путях развития этой литературы и знакомящая с ее основными представителями.

Научная новизна исследования. Представленная диссертация является первой попыткой детального исследования особенностей

жанра фэнтези. Обстоятельное изучение литературы по предмету исследования, анализ исторического развития и основных жанровых характеристик привел к новым полезным результатам и выводам. Показана принадлежность фэнтези к современным жанрам литературы. Прослеживается становление жанра фэнтези в творчестве Джона Рональда Руэла Толкина в контексте современной английской литературы и его влияние на мировую литературу.

Впервые предпринята попытка выявления элементов жанра фэнтези в творчестве азербайджанских писателей.

Практическая значимость диссертационной работы заключается в том, что предложен новый подход к изучению фэнтези в современной литературе. Широкое применение литературы фэнтези откроет новые возможности для развития киноиндустрии, компьютерных игр, создания многогранных художественных отраслей. Обогащение литературы новыми жанрами ведет непосредственно к политике развития ненефтяных направлений, проводимой нашим государством. Помимо литературно-художественного аспекта возникает необходимость крупных форм для возникновения авторского замысла, «сериальность», коммерциализация. Материалы и выводы исследования могут дополнить и расширить курсы мировой литературы, спецкурсы по истории английской литературы, мифологии, фольклору, стать материалом в подготовке спецкурсов и лекций о жанре фэнтези в азербайджанской литературе.

Теоретическая значимость исследования в том, что данная работа вносит лепту в изучение теории жанра как литературоведческой проблемы, объясняет принадлежность фэнтези к категории литературных жанров, дает ее обширное описание. Исследование дополняет базу данных в изучении творчества родоначальника жанра фэнтези Джона Толкина, выявляет элементы жанра в творчестве азербайджанских писателей.

Выводы, сделанные в результате диссертационного исследования могут быть использованы при изучении и анализе творчества Толкина, других авторов фэнтези, а также в процессе изучения фэнтези как жанра современной литературы.

Положения, выносимые на защиту:

1. Предлагается определять фэнтези как жанр литературы, основополагающими признаками которого являются магия, убедительная непротиворечивая социальная и природная среда,

созданная воображением автора – Вторичный мир. На формирование жанра существенное влияние оказали миф, сказка, рыцарский и приключенческий роман.

2. Миф является структурополагающей и этико-эстетической основой жанра фэнтези. Во Вторичном мире фэнтези, который основан на собственных законах, миф, создает единую зону фантастического и реального.

3. Фэнтези проявляется в новых, мультимедийных явлениях культуры. Взаимовлияющий друг на друга упорядоченный комплекс внетекстовых воплощений произведений фэнтези объединен в единую индустрию.

4. Толкин - автор современной фэнтези, первый теоретик жанра, сформулировал свою концепцию в эссе «О волшебных сказках». Существенные признаки фэнтези - создание достоверного Вторичного мира, отсутствие возрастного ограничения, эскапизм.

5. Толкин оказал существенное влияние на творчество писателей в жанре фэнтези, его мифотоворчество послужило примером для последующих произведений.

6. Анализ творчества азербайджанских писателей выявляет элементы жанра и создает фундамент для дальнейших исследований фэнтези в азербайджанском литературоведении.

Апробация исследования. Работа выполнена, обсуждена и рекомендована к защите на кафедре мировой литературы Бакинского Государственного Университета. Основные положения исследования опубликованы в различных филологических и тематических сборниках, рецензируемых ВАК, а также нашли отражение в ряде статьей, опубликованных в различных научных изданиях в республике и за рубежом. Апробация основных положений, выносимых на защиту, прошла на конференциях различного уровня, в том числе XXI Международной практической конференции в Украине и на Республиканской Научно-практической конференции в Азербайджане.

Структура диссертации. Диссертационная работа состоит из введения, трех глав, включающих шесть разделов, заключения, списка источников и библиографии.

СОДЕРЖАНИЕ РАБОТЫ

Во введении обосновывается актуальность темы исследования, определяются его объект, предмет, цели, задачи, научная новизна, теоретическая концепция, практическая значимость, формулируются основные положения, выносимые на защиту.

В первой главе «Предпосылки возникновения жанра фэнтези» рассматриваются элементы литературы и культуры, послужившие основой нового жанра и глава посвящена истории зарождения литературного жанра. Последовательно доказывается, что феномен фэнтези следует относить именно к категории жанра (а не направления или метода), обобщаются мнения исследователей, даются основные характеристики, разновидности, особенности функционирования в сегодняшнем культурном пространстве, анализируются истоки, теоретические принципы фэнтези. Миф и сказка рассматриваются главными источниками в формировании нового жанра. Миф является этико-эстетической и структурополагающей основой фэнтези. Вторичный мир в фэнтезийном произведении основан на мифе, который придает необходимую достоверность при восприятии произведения.

Мифы Древней Греции и средневековые эпосы рассматриваются как первоисточники фэнтезийной литературы. Современный человек способен к «мифомышлению», восприятию иллюзорных идеологических или художественных построений и вере в них. Основатели теории психоанализа Зигмунд Фрейд и Карл Густав Юнг пришли к выводу, что не смотря на различия между мышлением древнего и современного человека, нет особой разницы. Глубинные, «архетипические» основы мышления, по мнению Юнга, не могут быть изменены прогрессом. Было также установлено, что «мифологическая фантазия имеет сходство с художественной фантазией и с фантазией человека вообще».[1]

В первом разделе первой главы «История зарождения и основы фэнтези» анализируются история зарождения жанра и древнейшие образцы фэнтези. Фэнтези – сравнительно молодой жанр литературы, имеющий богатую предысторию.

---

[1]Подопригора С.Я. Философский словарь. Изд. 2-е, Ростов н /Д.: Феникс, 2013, с. 235-236

Рассматриваются традиции древнегерманских мифологических и героических сказаний, лежащих в основе многих фэнтезийных произведений, в частности, исландских саг, «Старшей Эдды», эпической поэмы «Беовульф» и финского эпоса «Калевала». Современная фэнтези впитала в себя черты мировых мифологий, античных легенд, средневековых хроник и эпоса, романтизма.

«Фантазиями» – (fantasy) произведения фантастической литературы стали называть в начале XIX в. В качестве основы жанра фэнтези традиционно рассматривают фантастическую литературу. В «Краткой литературной энциклопедии терминов и понятий» мы встречаем, к примеру, следующую дефиницию термина фэнтези: «Фэнтези (англ. Fantasy – «фантазия») – вид фантастической литературы или литературы о необычайном, основанный на сюжетном допущении иррационального характера. Это допущение не имеет логической мотивации в тексте, предполагая существование фактов и явлений, не поддающихся, в отличие от научной фантастики, рациональному объяснению».[1]

Основной категорией литературы фэнтези, определяющей качество, художественные достоинства, а также популярность произведений является Вторичный Мир, построенный на основе мифа. Автор с его помощью конструирует свой внутренне убедительный и логичный достоверный мир, переосмысляет традиционные мифы или использует отдельные элементы, придумывает свою мифологию, переносит героев мифа в современный мир.

А.Ф.Лосев в книге «Диалектика мифа» писал: «Миф есть наивысшая по своей конкретности, максимально интенсивная и в величайшей мере напряженная реальность. Это не выдумка, но наиболее яркая и самая подлинная действительность. Это – совершенно необходимая категория мысли и жизни, далекая от всякой случайности и произвола... Это – подлинная и максимально конкретная реальность»[2]

Существенным основанием жанра является сказка, модифицированная и адаптированная в рамках жанра. Особенностью сказки В.Я. Пропп считает «изначальную установку на вымысел, при

---

[1]Гопман В.Л. Фэнтези. //Литературная энциклопедия терминов и понятий. М.: Интелфак, 2001, с.1161-1164

[2]Лосев А.Ф. Диалектика мифа. М.: Правда, 1990, с. 2

этом волшебная сказка отличается своими структурно-композиционными особенностями».[1]

Жанр фэнтези иногда определяют как «современную авторскую сказку».[2] В краткой литературной энциклопедии, изданной в 1972 году фэнтези названа «особым видом литературной сказки, использующей мотивы волшебства, магии, рыцарского эпоса в сочетании с приемами реалистического рассказа».[3]

Композиционная функция волшебной сказки вполне применима и к произведениям фэнтезийного жанра, особенно к тем, которые сюжетно представляют собой квесты. (англ. quest — «поиск, предмет поисков, поиск приключений, исполнение рыцарского обета»)

Фэнтези активно осваивает сказочные архетипы, сюжетные модели и мотивы. Преломляясь в рамках нового жанра, сказка в фэнтези «мифологизируется», из разряда нарочитого вымысла переходя в категорию «подлинной реальности».

Рождение современной фэнтези в Великобритании связано также с именами Джорджа Макдональда (G.Macdonald, 1824–1905) и Уильяма Морриса (W.Morris, 1834–1895).[4]

Вопросы, исследуемые в этом разделе, явились причинами, повлекшими за собою целую историю, которая получила свои направления развития.

«Теоретические принципы жанра фентези» - *второй раздел* первой главы исследования посвящен проблемам, связанным с определением жанра фэнтези, которые требуют дальнейшего изучения и разработки. Здесь рассматриваются различные научные исследования о фэнтези в современном литературоведении: как о литературном направлении художественном методе и жанре. В литературных и научных справочниках встречаем разные определения фэнтези: направление, метод, особый тип произведения, разновидность сказки. Думается, что фэнтези относится к категории

---

[1] Пропп В.Я. Морфология волшебной сказки. М.: Лабиринт, 2001, с.9

[2] Дрозд Е. Слушайте звезды! // Волны в океане фантастики. Сборник фантастики. М.: 1990, с. 464

[3] Нудельман Р.И. Фантастика // Краткая литературная энциклопедия. Т. 7, М.: Сов.энцикл., 1962 – 1978, с.887

[4] Самсонова А.И. Мотив пути в литературе фэнтези: Дж.Макдональд у истоков традиции. // Вестник Нижегородского университета им. Н.И.Лобачевского, 2014, №2(3), с.138-141

литературных жанров и такой подход к изучению наиболее плодотворен в выявлении особенностей развития и основных признаков. По результатам исследования предлагается собственное определение жанра фэнтези.

Следует отметить, что очень многие исследователи делали попытки дать общую классификацию жанровых признаков фэнтези.

В ходе исследования выявлены следующие жанровые признаки фэнтези:

1) вымышленный мир со свойствами, которые невозможны в реальности;

2) фольклорные персонажи и магия как необходимость;

3) средневековый антураж;

4) поиск, авантюрный сюжет, странствие, война;

5) конфронтация технологии волшебству в пользу последнего;

6) основным сюжетообразующим стержнем является противостояние добра и зла;

7) на первом плане стоят герои с их поступками, переживаниями, волшебные и сказочные элементы играют вспомогательные, но не второстепенные роли;

8) элементы потустороннего мира и его проявления;

9) свобода автора, поскольку в волшебном мире фэнтези возможно все и сюжет можно повернуть неожиданным образом.

Сказочно-мифологическая основа, фантастическая картина мира, жанровый синтез при описании фэнтези выдвигаются на первый план. В фэнтези находят компоненты жанров и направлений, так или иначе связанных с мифом - легенды, рыцарского романа, готического романа, героического эпоса, литературной сказки, романтической повести, оккультно-мистической литературы символистов, постмодернистского романа. Таким образом, в современном литературоведении на сегодняшний день не существует даже общепринятого определения жанра фэнтези.

Многие исследователи делали попытки дать собственное определение фэнтези. Согласимся с мнением тех исследователей, которые трактуют фэнтези как «вид фантастической литературы,

основанный на использовании мифологических и сказочных мотивов».[1]

Т.Чернышева в книге «Природа фантастики», говоря об определении фантастики вообще (то есть фантастической литературы), отмечает, что это «безнадежное дело, потому что невозможно найти достаточное большинство тех, кто согласился бы с каким-либо одним определением».[2]

Первые шаги фэнтези совпали с расцветом того явления в искусстве, которое многие исследователи называют постмодернизмом. Фэнтези не могла не ощутить влияния постмодернизма и не оказать, в свою очередь, воздействия на него. Она многое восприняла из постмодернистской эстетики. Это и «идея понимания мира как текста и текста как мира и замещение реальной действительности действительностью вымышленной, и мысль об отчуждении человека от жизни, и идея создания собственного мира из элементов культуры».[3]

Теоретическим проблемам, связанным с природой и функциями жанра фэнтези Толкин посвятил эссе «О волшебных историях» (fairy-stories), она явилась эстетической программой творчества писателя и определила работу над «Властелином колец». «Волшебная история» воспринимается как средство освобождения, побега из неблагополучной реальности. Побег (англ. escape) – важная тема и толкиновского эссе и многих работ как сторонников, так и критиков фэнтези. В произведении изложены философско-эстетические воззрения Дж.Р.Р. Толкина, его представление о жанре «волшебных историй», их аудитории и происхождении. Толкин анализирует особенности Вторичного Мира, воссоздаваемого автором в «волшебных историях», отмечает необходимость присутствия в них Магии и Фантазии, а также Бегства и Утешения, т.е. эскапизма. Таким образом, жанр «волшебной сказки», по Толкину, оказывается близок к сегодняшнему пониманию жанра фэнтези.

---

[1]Балдаев С. Мир фэнтези в современной литературе. // Исследовательская работа по литературе – 23 Февраля 2010. Блог исследователь. [Электронный ресурс] (2010). 34 с. Режим доступа: http://saved_zolotoirodnik.ucoz.ru)

[2]Чернышева Т.А. Природа фантастики. Иркутск: Изд-во Иркутск. ун-та, 1984, с.43

[3]Курицын В. Постмодернизм: новая первобытная культура // Новый мир, 1992, с.71

В ходе исследования выявлены черты, отличающие литературу фэнтези от других жанров нереалистической литературы:

- научная непроверяемость отличает фэнтези от научной фантастики;

- в отличие от мистической литературы, для фэнтези, обязательным является вымышленный мир и антитехногенность описываемых обществ;

- в фэнтези, в отличие от литературы ужасов, существование сверхъестественного принимается как данность и не требует объяснений;

- фэнтези отличается от сказки гибкостью сюжетной схемы и подчеркнутым психологизмом повествования.[1]

Жанр фэнтези «проектирует вторичную реальность силами отдельно взятых писателей согласно строгим законам и порядку, эта разновидность фантастики, конструирующая фантастическое допущение на основе свободного, не ограниченного требованиями науки вымысла, главным образом за счет мистики, магии и волшебства».[2]

Исследователями выделяются следующие разновидности фэнтези:

1. героическое
2. эпическое
3. темное
4. игровое
5. историческое
6. юмористическое
7.городское
8. мифологическое
9. юношеское
10. технофэнтези
11. интеллектуальное
12. боевое
13. детективное
14. авантюрное

---

[1] Новичков А.А. Авторские топонимы в романах фэнтези // Альманах современной науки и образования. 2009, №8. Тамбов: Грамота, 2009, с.130

[2]Олейник В.К. Очерки истории зарубежной литературы XX в. Курган: 1996, с.47

15. женское
16. славянское
17. японское.

В этой части работы даются общие характеристики о месте фэнтези в сегодняшней литературе и культуре. Ссылаясь на фундаментальные исследования в области теории жанра, а также наиболее авторитетные работы зарубежных авторов по вопросам фантастической литературы, доказывается, что фэнтези-литературный жанр, формулируется его определение, перечисляются основные особенности.

Вторая глава диссертации «Английское фэнтези и творчество Толкина» состоит из двух разделов. *В первом разделе* «Джон Рональд Руэл Толкин - основоположник фэнтези» анализируется феномен творческого наследия Толкина в контексте формирования фэнтези как жанра, исследуется история становления авторской мифологии Толкина, определившая характер дальнейшего творчества автора, рассматриваются первые опыты языкотворчества и мифотворчества.

В английской литературе к писателям, переросшим национальные рамки и внесшим неоценимый вклад в сокровищницу мирового литературного искусства можно отнести Джона Рональда Руэла Толкина (1892–1973), доктора литературы, художника, профессора, филолога – лингвиста, одного из создателей Оксфордского словаря английского языка, крупнейшего теоретика и создателя жанра «фэнтези». Он сыграл одну из значительных центральных ролей в формировании «английской литературы» как академической дисциплины. [1] Творчество Толкина сыграло решающую роль в формировании целого литературного жанра – «фэнтези». За последние полвека появились тысячи произведений в жанре фэнтези, авторы которых обязаны Толкину очень многим, но ни одно из них не производит на читателя впечатление такой же целостности и полноты, как мир, изображенный в «Хоббите», «Властелине колец», «Сильмариллионе», «Утраченных сказаниях». В отличие от современных авторов, работающих в жанре фэнтези, Толкин работал над созданием этого цикла произведений почти всю свою жизнь – в общей сложности около шестидесяти лет.

[1]Shippey T.A. The Road to Middle-Earth. London, 1982, p.7

Родоначальник современного жанра фэнтези будучи одновременно и ученым, и писателем обратился к мифологии двумя методами: научно и творчески.

Можно говорить о том, что за достаточно короткий промежуток времени творчество Толкина подвергалось рассмотрению с разных точек зрения и в настоящее время продолжает вызывать исследовательский интерес.

Поддается определенной систематизации литература, посвященная творчеству Толкина: в качестве примера англоязычной критики можно привести монографии П.Кочера "Master of Middle-earth. The Fiction of J. R.R.Tolkien" («Хозяин Средиземья. Романы Толкина» 1972) и Дж. Ницше "Tolkien's Art: A Mythology for England" («Искусство Толкина: мифология для Англии» 1979), Т.Шиппи “The Road to Middle-Earth” («Дорога в Средиземье» 1982), а также исследования К. С. Льюиса, П.Гранта, Х.Кинана, Дж.С.Райан, С.Кошелева, М.Каменкович, Р.Кабакова, И.Винтерле, Е.Апенко, С.Лихачевой, С.Таскаевой, О.Потаповой.

Невозможно в рамках одного исследования проанализировать работы, посвященные писателю, но биографии, написанные Хамфри Карпентером и Майклом Уайтом, книги Марка Хукера «Толкин русскими глазами», «Толкин: культурный феномен» Брайена Роузбери, Джона Гарта «Толкин и Великая Война» помогают выявить основные вехи и особенности развития творческого пути писателя.

Исследования о Толкине делятся на историко-географические, психологические, лингвистические, теологические, эзотерические, литературоведческие. Самым обширным и многоплановым нам представляется литературоведческий подход. Теоретическая толкинистика объединяет исследования произведений Толкина и созданного им мира. Сюда относятся работы, в которых тексты писателя анализируются с разных точек зрения. Их написание было продиктовано стремлением осмыслить вымышленный мир Толкина и проанализировать его структуру.

«Многие дети создают или пытаются создавать вымышленные языки,- писал Толкин.- Я занимался этим с тех пор, как научился писать и уже не прекращал этого занятия. Конечно, как профессиональный лингвист, я изменил вкусы, углубил знание теории

и, вероятно, лучше овладел навыками этого ремесла. Ныне за моими историями – цепь языков…»[1]

Наиболее сложные и разработанные «эльфийские» языки определили систему имен, географических названий и всю языковую гамму «Сильмариллиона» и «Властелина колец». Создавая языки, Толкин творил собственную мифологию. «Язык и миф появились в нашем мире одновременно» - писал Толкин. [2]

Во втором разделе второй главы «Влияние творчества Толкина на развитие жанра фэнтези в мировой литературе» рассматриваются произведения писателей, продолжающих традиции Толкина.

Влияние писателя выходит за рамки жанра фэнтези. Мир Толкина стал предметом многочисленных серьезных исследований, авторы которых разбирают и анализируют тончайшие нюансы толкиновских произведений.

Он писал издателю Милтону Уолдмену: «Я хочу закончить некоторые из этих прекрасных сказок, а остальные оставить просто в виде схем и набросков. Циклы нужно объединить в одно величественное целое, и оставить работу для чужих умов и рук, творящих картины, музыку, пьесы».[3]

Современное «фэнтези» основано на архетипах, которые стали популярными благодаря Толкину - гномы, эльфы, гоблины, тролли. Хоббиты и орки были придуманы писателем и прочно закрепились в фэнтези. Слово «хоббит» внесено в «Оксфордский словарь английского языка».[4]

Кроме того, сюжет «Властелина Колец», сам по себе основанный на архетипах сказки и рыцарского романа, послужил прототипом для многих последующих произведений. В следование ему были

---

[1]Толкин Дж.Р.Р. Письма. М.: Изд-во Эксмо, 2004, с. 143

[2] Толкин Дж.Р.Р. О волшебных сказках. Лист работы Мелкина и другие волшебные сказки. М.: 1991, с.260

[3]http://www.arwen-undomiel.com/tolkien/quotes.html (I would draw some of the great tales in fullness, and leave many only placed in the scheme, and sketched. The cycles should be linked to a majestic whole, and yet leave scope for other minds and hands, wielding paint and music and drama.)

[4] Oxford Advanced Learners Encyclopedic Dictionary. Oxford: Oxford University Press, 1994, 1081 p. Hobbit, n, pronunciation: /’habit/ In the tales of J.R.R. Tolkien (1892-1973): one of an imaginary people, a small variety of the human race, that gave themselves this name (meaning ‘hole-dweller’) but were called by others halfings, sinse they were half the height of normal men.

написаны «Летописи Шаннары» Терри Брукса (цикл 1977-2016), «Хроники Митгара» Денниса Маккирнана (цикл 1984-2014), «Эльдерланд» Гельмута Пеша (цикл 1998-2000), «Эрагон» Кристофера Паолини (цикл 2003-2011). Толкиновские общества разных стран объединены в «The Tolkien Society», издается ежегодник «Tolkien Studies», также существует организация «Mythopoeic Society», вручающая премию «Мифопоэйя» (одноименное стихотворение Толкина) за заслуги в развитии сказочно-мифологической поэзии.

Творчество Толкина завоевало внимание читателя во многих странах мира. В 1992 году в Финляндии была проведена конференция, посвященная 100-летию со дня рождения Джона Толкина. Издаются журналы, посвященные его творчеству, такие, как «Cirthde Gandalf» в Бельгии, «Mythlore» в Канаде, «Quettar» в Англии, «Vinyar Tengwar», «Parma Eldalamberon» в США, «Палантир» в России.

Ярким примером следования традиции, заложенной Толкиным могут служить также циклы «Dragon Lance» (в русском издании – «Сага о Копье») и «Forgotten Realms» («Забытые королевства»), действие которых разворачивается в одном и том же мире, но описывается разными авторами.

Феномен Толкина приобрел еще более обширную аудиторию в новом тысячелетии, когда между 2001 и 2003 годами, к невероятному восторгу критиков, на экраны вышли фильмы Питера Джексона. Культовую Трилогию Джексона - Братство Кольца (2001 год), Две крепости (2002 год), Возвращение короля (2003 год) посмотрели сотни миллионов зрителей. Трилогия известна использованием инновационных визуальных эффектов, Голлум стал первым персонажем, полностью созданным с помощью технологии захвата движения.[1]

Фильм, вышедший на экраны спустя полвека после первой ее публикации, привлек к ней внимание нового поколения читателей, которым еще предстоит открыть для себя мир Средиземья.

Влияние Толкина ощущается и в других сферах искусства. Альбом «Nightfallin Middle-earth» («Сумерки Средиземья») рок-группы «Blind Guardian» полностью построен на сюжетах «Сильмариллиона». Известные художники иллюстрировали книги Толкина, а также писали картины, навеянные толкиновскими сюжетами: среди них можно назвать супругов Гарленд из Англии.

---

[1]https://ru.wikipedia.org/wiki

Большинство авторов фэнтези, обязаны своим успехом именно Толкину. Мир Средиземья лежит в основе многих современных компьютерных игр и целой индустрии развлечений.

Продолжателями Толкина можно назвать американцев - Теда Уильямса (трилогия «Память, печаль, шип» 1988–1993), Джорджа Мартина (цикл Песнь Льда и Огня, с 1996), канадца – Гая Гэвриэла Кэя (трилогия «Гобелены Фьонавара» 1984–1986), австралийца – Йена Ирвина (цикл «Вид из зеркала» с 1998). Эндрю Нортон, автор цикла «Колдовской мир» (1963-1998) и ряда других произведений стала лидером в направлении авантюрно - романтической фэнтези. Высоко оценил Толкин дилогию Мэри Рено «Тесей», в которой наблюдается слияние древнегреческих легенд и реалий крито-микенской эпохи. Широкое признание получил роман последовательницы Толкина Мэрион Зиммер Брэдли «Туманы Авалона» (The Mists of Avallon, 1983), как еще одна оригинальная интерпретация артуровской темы.

Третья глава диссертационной работы «Фэнтезийные элементы в азербайджанской литературе» состоит из двух разделов и посвящена выявлению элементов фэнтези в современной азербайджанской прозе.

В первом разделе «Признаки фэнтези в азербайджанской прозе 60-70-х годов XX века» рассмотрены элементы фэнтези в произведениях азербайджанских писателей. Литература «фэнтези» - дитя второй половины XX века, популярный жанр новейшей литературы, получивший развитие в мировом масштабе, нашел свое отражение в творческой биографии наших прозаиков. На нынешнем этапе развития азербайджанского литературоведения жанр «фэнтези» вызывает множество вопросов, как и всякое «новое» явление. В отечественном литературоведении этот феномен современной культуры, находящийся на стадии осмысления, представляет собой неисследованное пространство, требующее детальной разработки и глубокого изучения. Временные границы этой прозы определяются не только тем, что именно в эти годы в нашу прозу пришли яркие и интересные авторы, но и тем, что эти годы стали переломными и для тех писателей, которые пришли в литературу несколько ранее.

Элементы фэнтези в произведениях того времени мы наблюдаем у Анара Рзаева, Эльчина Эфендиева, Мовлуда Сулейманлы.

Среди произведений Эльчина можно выделить символистские новеллы, насыщенные элементами фэнтези, в которых порой мистически преломляется реальность. В повести «Контакт» (1976) Анар предположил, что контакт возможен лишь при допущении

возможности иной мыслительной системы, с нарушением наших незыблемых логических законов разума, с нарушением причинно-следственной связи явлений, с отказом от рациональных объяснений и поиска аналогов. Борьба человека окутывалась ореолом психологических фантазий, принимала абсурдный характер, переносилась во внутренний мир индивида, заменяясь отчуждением человека от самого себя.

Мовлуд Сулейманлы - один из прозаиков, пришедших в литературу в 70-е годы. У Сулейманлы сама явь - сказочна. Благодатное воздействие фольклора на сегодняшнюю литературу перед глазами, фольклор, как мы отмечали, всегда был настоящей сокровищницей, плодородной почвой для нашей литературы. Мовлуд использует фольклор в новом ключе: не отказываясь от внешних элементов - сюжетов, выражений, языка, стремится использовать модель фольклорного мышления, рассматривает современный мир глазами сказки, видит его таинственным, магическим. Все работы писателя замешаны на вере в чудо жизни, на желании сказочно ощущать мир. «Мовлуд не считает сказку сказкой, считает ее самой жизнью. Точнее, считает саму жизнь сказкой».[1] Он видит реальность в мифологической интерпретации, как аллегорию, сон, как трагический эпос с легендарными противоборствующими силами добра и зла, света и тьмы, демонов и ангелов. И то же самое происходит с пространством, в котором действуют персонажи. Пространство, в более широком понимании - пространство бытия или человеческой души, географической данности или исторической, условной придуманной реальности. И чем ярче художник, тем ярче пространство, воссозданное им. Взаимоотношения человека и пространства в прозе существуют в двух формах: как пространство вовне личности и как пространство в глубине ее. М.Бахтин определяет это так: «Возможно двоякое сочетание мира с человеком - изнутри его - как его кругозор, и извне - как его окружение».[2]

Второй раздел главы «Влияние фэнтези в новой азербайджанской прозе» посвящен анализу произведений наших современников, в творческой биографии которых нашла свое отражение литература «фэнтези». Безудержная, феерическая фантазия автора, использование

---

[1]Анар. Литература, искусство, культура Азербайджана. В двух томах. Т.1, Баку, 2010, 874 с.

[2] Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. М.: Искусство, 1979, с.24

символических фольклорных образов способствует созданию воображаемого мира в повести Анара «Белый овен, черный овен». Писатель придумывает обширную географию пространства, природные ландшафты местности, обособленные друг от друга населенные пункты, которые имеют причудливые наименования. В фантазии Анара вымышленный мир вскрывает неприглядные стороны жизни. Порой это тщательно замаскировано, но такой «макияж» заставляет задуматься, углубиться в проблему, посмотреть на нее со стороны. Посмотреть, но только не испытать в реальной жизни. Как утверждает писатель Владимир Губайловский, «читать фэнтези – это увлекательный отдых. Там некому по-настоящему сострадать. Все то, что происходит в волшебной стране, со мной не может произойти ни при каких обстоятельствах. Это – бесконечно удаленный мир. Конечно, можно посочувствовать его героям и даже поволноваться за них, но это сочувствие сквозь пуленепробиваемое стекло...»[1]

В повести «Белый овен, черный овен» Анар создал несуществующий мир будущего, использовал магию, ввел фольклорные персонажи, противопоставив «доброго» белого овна, «злому» черному, использовав при этом полную свободу - в «фэнтези» возможно все.

Роман современного азербайджанского писателя Камала Абдуллы «Неполная рукопись», изданный на русском, турецком, польском, персидском, французском, немецком, португальском языках стал предметом нашего исследования в этом разделе.

Действие романа разворачивается в двух плоскостях. Герои романа – это герои из эпоса «Деде Горгуд». Художник-культуролог прослеживает образные метаморфозы, находясь в постоянном творческом процессе, интеллектуально-духовном поиске. Параллельно совершается переход от привычной реальности к той, которую можно назвать уходом в себя, эскапизмом. Писатель обратился к древнему эпосу, чтобы вдохнуть дух «злобы дня» в эпически завершенные области древнего сказания. Но в романе четко ощущается временная дистанция, чувство эстетической меры. Ведь «Неполная рукопись» не дерзает на то, чтобы заменить канонический текст! Миф, помимо культурной традиции, давшей роману сюжетные ходы, является основой, без которой существование жанра было бы

---

[1] Губайловский В. Обоснование счастья: О природе фэнтези и первооткрывателе жанра / Новый мир, 2002, №3, с. 174-185

невозможным. Фантазия – главный принцип. Автор может повернуть сюжет самым неожиданным образом, поскольку волшебный мир фэнтези предполагает, что в нем возможно все. Этот последний признак – один из наиболее важных, определяющих.

Азербайджанский писатель, вдохнувший свежее дыхание в современную литературу, доктор философии Вахид Мамедли, автор 19 книг, внес весомый вклад в развитие жанра «фэнтези». В трех книгах, вышедших из под его пера, мы погружаемся в магию, волшебство, встречаемся с фантастическими героями, сражаемся и любим. Трилогия Вахида Мамедли «Дастан об Атропатене» была написана в соответствии с лучшими традициями «фэнтези».[1]

В 2012 году в Баку была издана книга Тимура Азисова «Аксилон» - легенда об артефактах[2]. «Аксилон» написана автором под глубоким впечатлением от прочтения романа «Властелин колец». Обращение к творчеству Толкина обусловлено тем, что именно в его теоретических работах формировалась сама концепция жанра фэнтези, и до сих пор его художественные произведения представляют собой «образец» жанра, своеобразный канон, на который ориентировались и продолжают ориентироваться и азербайджанские авторы.

В заключении исследования делаются выводы и излагаются основные научно-теоретические положения работы. Изучение жанра «фэнтези» в английской литературе на примере творчества основоположника жанра - Толкина в контексте формирования целостного теоретического представления о жанре привели к следующим выводам:

1. Структурополагающая и этико-эстетическая основа жанра — миф, который помогает сконструировать внутренне убедительную, логичную и достоверную вселенную. Каждый автор выбирает свой способ построения фэнтезийного мира: перенося мифических героев в современный мир, переосмысляя традиционные мифы или используя их отдельные элементы, придумывая собственную мифологию.

2. Характерной особенностью «фэнтези» как жанра является тщательно проработанный и внутренне логичный Вторичный мир, со способностью развиваться и без прямого участия автора. Вторичный мир – структура, которая может домысливаться, достраиваться,

---

[1] Гусейнбейли Э. Презентация книги Вахида Мамедли «Дастан об Атропатене» // 525-ая газета, 2011, 1 июня

[2]Азисов Т.К. Аксилон. Легенда об артефактах. Баку: «МВМ», 2012, 224 с.

продолжает жить в фанфикшне, ролевых играх, различных литературных продолжениях.

3. Современное фэнтези – мультимедийное культурное явление. Незавершенность жанра делает возможным на основании текстовых произведений фэнтези конструировать новые мультимедийные структуры, виртуальные миры компьютерных игр, киновоплощение, иллюстрации, фанфикшн.

4. Фэнтези продолжает развиваться в литературе, музыке, живописи, архитектуре, кинематографе, в сфере компьютерных и ролевых игр.

Обобщение и анализ существующих в научной и справочной литературе толкований термина фэнтези позволил самостоятельно вывести определение, отображающее основные особенности фэнтези как литературного жанра. Несмотря на проделанную работу, фэнтези остается неоднозначным и малоисследованным жанром.

Актуальность и необходимость изучения данного жанра сегодня не вызывает сомнений. Проблемы, связанные с фэнтези, требуют дальнейшего изучения и разработки.

Нам представляется, что данное исследование имеет далеко идущие перспективы. Провести серьезный научный анализ самых интересных, значительных образцов азербайджанской фэнтези и представить эти произведения вниманию мирового читателя - одна из самых серьезных, насущных проблем, стоящих перед азербайджанским литературоведением.

Основное содержание диссертации отражено в следующих публикациях:

1. Фэнтези-жанр фантастической литературы. // Filologiya məsələləri. Bakı: 2011, № 6, s. 226-235
2. «Средиземье» Джона Толкина /Модернизация научных исследований. XXI Международная научно-практическая конференция. Украина: Горловка, 2012, с.73-77
3. Демонология Толкина //Beynəlxalq elmi-nəzəri jurnal. Язык и литература. Bakı: BDU, 2013, № 4(88), s. 198-200
4. История зарождения и основы фэнтези./ Respublika Elmi-Nəzəri Konfransı. Bakı: BDU, 2014, s.142-147
5. Джон Толкин и развитие фэнтези в мировой литературе // Elmi xəbərlər. Ученые записки. Bakı: ADU,2015, № 2, s.279-287

6. Жанр «фэнтези» в современной азербайджанской прозе // Вестник Днепропетровского Университета им. А.Нобеля. Украина: Филологические науки, 2015, №2 (10), с. 59-64
7. Фэнтезийный мир в «Неполной рукописи» Камала Абдуллы // Вестник Московского государственного областного университета. Филология, 2016, №2, с.102-110
8. Художественно - мифологическая система и английские традиции в жанре фэнтези // Beynəlxalq elmi-nəzəri jurnal. Язык и литература. Bakı: BDU, 2016, № 2(98), s. 195-197.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DİLLƏR UNİVERSİTETİ

Əlyazması hüququnda

SEVİNC ƏLİ qızı SİDEİF-ZADƏ

MÜASİR İNGİLİS ƏDƏBİYYATINDA FENTEZİ JANRI

5718.01 – Dünya ədəbiyyatı (ingilis ədəbiyyatı)

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın

AVTOREFERATI

Bakı – 2017

İş Bakı Dövlət Universitetinin Dünya ədəbiyyatı kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər::	filologiya üzrə elmlər doktoru, professor Ülfət İsmayıl qızı Bədəlbəyli
Rəsmi opponentlər:	filologiya üzrə elmlər doktoru, professor Aleksandr Petroviç Bondarev
	filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Leyli Əliheydər qızı Əliyeva
Aparıcı təşkilat:	Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin Azərbaycan və dünya ədəbiyyatı kafedrası

Müdafiə __________________2018-ci ildə saat _____-da Azərbaycan Dillər Universitetinin nəzdində elmlər doktoru və fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim olunan dissertasiyaların müdafiəsini keçirən D.02.081 Dissertasiya şurasının iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: AZ1014, Bakı şəhəri, Rəşid Behbudov küç., 134.

Dissertasiya ilə Azərbaycan Dillər Universitetinin kitabxanasında tanış olmaq mümkündür.

Avtoreferat _____________________ 2017-ci il tarixində göndərilmişdir.

D.02.081 Dissertasiya Şurasının elmi
katibi, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent   Həmidə Əhməd qızı Əliyeva

İŞİN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Mövzunun aktuallığı. Müasir ədəbi prosesin təzahürlərindən olan fentezi uzun illər tədqiqatçıların diqqətindən kənarda qalmışdır. İncəsənətin qədim və müasir ənənələrini birləşdirən bu yeni janr hərtərəfli tədqiqat tələb edir. Fentezinin tarixi onun tərifi və adı meydana gəlməzdən xeyli əvvəl başlanmışdır. Müxtəlif xalqların qədim ədəbi ənənələrində dərin kökləri olsa da, o, müstəqil janr kimi yalnız XX əsrdə formalaşmışdır.

Qısa zaman ərzində populyarlıq qazanan fentezi – öz xüsusiyyətlərinə, ədəbi və mədəni mənbələrinə, inkişaf meyillərinə görə mürəkkəb bir hadisədir. Həm incəsənət növləri arasında qarşılıqlı əlaqə problemlərinə yeni yanaşma, həm gerçəkliyin çətinliklərindən və məhrumiyyətlərdən insanın uzaqlaşması, həm də ənənələrin davam etdirilməsi kimi qəbul edilən janrın ümumi, həmçinin multimedia xüsusiyyətlərini öyrənmək vacibdir. İrrasionallığa, əsrarəngizliyə, ideallığa can atmağı nəzərdə tutan, fəal inkişaf edən son dərəcə populyar janr kimi fentezi özünü müasir dünyanın son naliyyətləri, yeni texnoloji sistemlər sayəsində ifadə edərək, oxucular və tənqidçilər arasında müxtəlif fikirlər doğurur.

Fentezi janrının ən böyük üstünlüyü hər millətdən olan oxucuya eyni məsafədə dayanmasıdır. Azərbaycanlı, ingilis, ya da bir yapon oxucu, fərqi yoxdu hər kəs, fentezinin xarakterlərinə eyni dərəcədə yaxın ola bilər. Çünki fentezi müəyyən bir cəmiyyətin və ya ölkənin mentalitetinə uyğun yazılmır, bu janrda qurulan dünyanın öz adətləri və qanunları, cəmiyyətin isə xüsusi düşüncə tərzi olur.

Çox vaxt fentezi haqqında tamamilə bir-birinə zidd fikirlərə rast gəlinir: yüksək prinsiplərin daşıyıcısı olan janrdır və ya boş bir sxemdir; populyarlığı uğurlu reklam kampaniyası sayəsindədir və ya janrın əsl bədii dəyəri insanın intellektual imkanlarını ifadə etməsidir, yaxud donuq janrdır. Bu janra birmənalı olmayan münasibətin tədqiqi günümüzün mühüm ədəbiyyatşünaslıq məsələlərindən biridir.

Ədəbiyyat yeni nəslin formalaşmasına mənəvi qida verməklə yanaşı, ölkənin iqtisadi, elmi, hərbi qüdrətinin yüksəldilməsinə də yardımçı olmalıdır. Bu baxımdan fentezi elmi ixtiralar üçün çox münasib bir mənbədir, çünki insan təxəyyülünün təfəkkürə müsbət təsiri gələcək ixtiralar üçün zəmin yaradır.

Yeni nəslin bəsit keçmişə deyil, mürəkkəb və zəngin məlumatlı gələcəyə meyilliliyi daha mürəkkəb quruluşlu ədəbiyyat tələb edir ki,bu da

fentezi vasitəsilə reallaşa bilər. Fentezi əsərlərin ekranlaşdırılması əsasında yeni kino sənayesinin yaradılması isə iqtisadı nöqteyi-nəzərdən ölkəyə böyük kapital gətirə bilər.

Bu janrın ən əhəmiyyətli xüsusiyyəti, real dünyaya fantastik elementlər qatılması yerinə, tamamilə yazıçı təxəyyülünə söykənən bir dünyada baş verən əhvalatları anlatmasıdır. Bu, mifologiyası, coğrafiyası, tarixi, irqləri ilə, yəni hər detalıyla yazıçıya aid bir dünyadır. Əlbəttə, yazıçı bu dünyanı yaradarkən gerçək dünyanın sözlərindən və bəzi qanunlarından faydalanır. Amma janrın ciddiyə alına biləcək yazıçıları bu sözləri mənsub olduqları mədəniyyətlərdən qoparmağa, onlara tam fərqli mənalar yükləməyə daim diqqət göstərmişlər.

Dünya ilə tanışlığı ilk illərdən etibarən gözlənilməz uğurlar qazanan fentezi janrı Con Ronald Ruel Tolkinin əsərləri ilə yüz miliyonlarla insanın yaddaşında silinməz izlər qoymuşdur. Çıxdığı ilk vaxtlarda ədəbiyyatçıların böyük tənqidlərinə baxmayaraq qısa zamanda oxucuları özünə heyran qoyan fentezi, hazırda dünyada ən çox oxunan ədəbi janr kimi ad çıxarmışdır.Oxucunu fərqli diyarlarda maraqlı mədəniyyətlərlə tanış edərək onun “səyahət etmək” arzusunu gerçəkləşdirən fentezi, hazırda dünyanın ən çox oxunan janrlarından biridir. Bundan sonra da onun yeniləşəcəyinə, zənginləşəcəyinə, bizi müxtəlif diyarlarda gəzdirərkən bəzən əyləndirib, bəzən də düşündürməyə davam edəcəyini fikirləşirik.

Məşhur ingilis yazıçısı, filoloq və dilçi alim Con Ronald Ruel Tolkinin yaradıcılığına müraciət etməyimiz onun əsərlərində fentezi janrının konsepsiyasının formalaşması, həmin əsərlərin digər müəlliflər üçün nümunə olması ilə əlaqədardır. Yazıçının ideyalarını və konsepsiyalarını, düzgün olaraq, ədəbiyyatda bu janrının özülü sayırlar, onun yaradıcılığı isə ədəbiyyatşünaslığın təhlili üçün ciddi materialdır. Tolkinin yaradıcılığında həm janrın xüsusiyyətlərini əks etdirən bir çox səciyyəvi cizgilər, həm də müasir ədəbi prosesin əsasını təşkil edən tendensiyalar birləşir.

Dissertasiya işində fentezinin məzmunu ilə yanaşı, onun janr və üslub xüsusiyyətlərinin bəzi nəzəri məsələlərinin həllinə cəhd edilmiş, Con R.R.Tolkinin bu vaxta kimi Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında tədqiq olunmamış yaradıcılığının öyrənilməsinin vaxtının çatdığı göstərilmişdir. Həmçinin öz yazıçılarımızın ədəbi irsində də dərindən öyrənilməsi və ətraflı araşdırılması tələb edilən fentezi janrı tədqiqat predmeti olmamışdır ki, bu da yalnız janrın nəzəriyyəsini, tarixini, mənbələrini, onun banisinin yaradıcılığını və dünya ədəbiyyatının inkişafına təsirini öyrənmək kontekstində mümkündür. Təqdim edilən iş Azərbaycan

ədəbiyyatşünaslığında fentezi janrına həsr edilmiş ilk elmi-tədqiqat və elmi-nəzəri təcrübədir. Bütün yuxarıda söylənilənlər dissertasiya işinin aktuallığını şərtləndirir.

Tədqiqatın obyekti - fentezi janrının yaranması və təşəkkül tapmasının nəzəri prinsipləridir. Eyni zamanda, Azərbaycan ədəbiyyatında fentezi janrının elementlərinin aşkar edilməsinə və tədqiqinə cəhd edilmişdir.

Tədqiqatın predmeti – Con Tolkinin yaradıcılığı və onun dünya ədəbiyyatında fentezinin inkişafına təsiridir.

Tədqiqatın məqsədi – fentezi janrının dünya ədəbiyyatında formalaşması və inkişafında Con Tolkinin yaradıcılıq irsi fenomeninin araşdırılmasıdır. Bu məqsəd aşağıda göstərilən məsələlərin qoyuluşunu və həllini müəyyənləşdirmişdir:

1) fentezi janrın yaranmasına xidmət edən ilkin şəraiti təhlil etmək;

2) XX-XXI əsrin ədəbi janrı kimi, fentezi haqqında nəzəri bilgilər vermək;

3) Con Tolkinin müəllif mifologiyasını, fentezi janrının yaranması kontekstində araşdırmaq;

4) fentezi janrı banilərinin yaradıcılığını qiymətləndirmək və onların dünya ədəbiyyatında fentezi janrının inkişafına təsirini müəyyən etmək;

5) Azərbaycan ədəbiyyatında fentezi janrı elementlərini tapıb üzə çıxarmaq və təhlil etmək;

6) mövzunun Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında bundan sonrakı araşdırılmasının mümkünlüyünü müəyyən etmək.

Tədqiqat metodları. Məqsədlər və qoyulan məsələlər, filologiya, kulturologiya, psixologiya, fəlsəfə və sosiologiyanın elmi dəlillərindən istifadə etməklə, tədqiqatın, ədəbi hadisənin öyrənilməsinə kompleks yanaşma tələb edən metodoloji prinsiplərini müəyyənləşdirir.

Tədqiqat prosesində aşağıda adıçəkilən analitik metodlardan istifadə olunmuşdur: tarixi-nəzəri, mədəni-tarixi, bioqrafik, müqayisəli-tipoloji.

Dissertasiyanın metodoloji bazasını, ədəbiyyatşünaslıq kateqoriyası kimi, fentezi janrının tarixi və nəzəri problemləri ilə əlaqədar Q.N.Pospelovun, M.M.Baxtinin, N.L.Leydermanın, R.Uellekin, O.M.Freydenberqin, M.S.Kaqanın, D.S.Lixaçevin, B.V.Timaşevskinin, L.V.Çernesin nəzəri araşdırmaları təşkil edir. Müasir fentezi janrının ədəbiyyatşünaslıq və kulturoloji məsələləri üzrə, tarixi və fəaliyyəti haqqında A.F.Losevin, E.M.Meletinskinin, A.A.Taxo-Qodinin tədqiqatlarının müasir bədii təfəkkürdə mifoloji aspektləri, V.Y.Proppun, A.A.Potebnyanın folklorun xüsusiyyətləri, S.Lemin, Y.Kaqarlitskinin,

T.Çernişevanın, E.Neyelovun, M.Uaytın, S.Todorovun fantastika və fentezi janrının özünəməxsusluğu, V.V.İvaşevanın, N.P.Mixalskayanın, Q.V.Anikinin ingilisdilli ədəbiyyat tarixi üzrə tədqiqatları, habelə Con Tolkinin yaradıcılıq işlərinə həsr olunmuş elmi işlər öyrənilmişdir.

İşin elmi yenilikləri. İlkin olaraq, Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında fentezi janrının xüsusiyyətlərinə dair tədqiqat işləri aparılmışdır, əsas janr özəllikləri müəyyənləşdirilmiş, fentezi janrının müasir ədəbi janrlara məxsusluğu göstərilmişdir. Con Tolkinin yaradıcılığı Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında ilk dəfə müasir ingilis ədəbiyyatı kontekstində tədqiq olunmuş, fentezi janrının təşəkkül prosesi və onun dünya ədəbiyyatına təsiri öyrənilmişdir.

İlk dəfə olaraq Azərbaycan yazıçılarının yaradıcılığında fentezi janrı elementlərinin tapılıb üzə çıxarılmasına cəhd edilmişdir.

Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti. Müasir ədəbiyyatda fentezi janrının öyrənilməsinə yeni yanaşma təklif olunur. Tədqiqatın materialları və nəticələri, dünya ədəbiyyatı fənnini, ingilis ədəbiyyatı tarixinə, mifologiyaya, folklora dair xüsusi fənnləri zənginləşdirə və genişləndirə, Azərbaycan ədəbiyyatında fentezi janrı haqqında xüsusi kursların və mühazirələrin hazırlanmasında material kimi istifadə oluna bilər.

Tədqiqatın nəzəri əhəmiyyəti. Bu iş ədəbi problem kimi fentezi janrının nəzəri aspektlərinin öyrənilməsinə öz töfəsini verir, fentezinin ədəbi janr kateqoriyalarına aid olduğunu izah edir, onun ətraflı təsvirini verir. Tədqiqat fentezi janrının banisi Con Tolkinin yaradıcılığının öyrənilməsində elmi biliklər bazasını yeni məlumatlarla zənginləşdirir, Azərbaycan yazıçılarının yaradıcılığında fentezi elementlərini müəyyən edir.

Tədqiqatın nəticələri Con Tolkinin və digər fentezi müəlliflərinin yaradıcılığının öyrənilməsində və təhlilində, fentezinin müasir ədəbi janr kimi araşdırılmasında istifadə oluna bilər.

Müdafiəyə çıxarılan əsas müddəalar:

1. Əsas əlamətləri müəllif təxəyyülünün yaratdığı magiya, inandırıcı ziddiyətsiz ictimai və təbii mühit –"ikinci dünya" olan fentezini ədəbi janr kimi qəbul etmək təklif olunur. Janrın formalaşmasında əsatirlərin, nağılların, cəngavərlik və macəra romanlarının əhəmiyyətli rolu var.

2. Əsatir fentezi janrının quruluşunu müəyyən edən etik-estetik zəmin sayılır. Fentezinin öz qanunları olan "ikinci dünyası"nda əsatir fantastika və gerçəklik üçün ümumi zona yaradır.

3. Fentezi özünü mədəniyyətin yeni multimedia təzahürlərində ifadə edir. Fentezi əsərlərinin bir-birinə qarşılıqlı təsir edən mətndənkənar təcəssümlərinin tənzimlənmiş kompleksi vahid bir fəaliyyətdə birləşir.

4. Con Tolkin müasir fentezinin banisi və janrın ilk nəzəriyyəçisidir. O, öz konsepsiyasını "Sehirli nağıllar haqqında" essesində formalaşdırır. Fentezinin əhəmiyyətli əlamətləri – gerçək "ikinci dünya"nın yaradılması, yaş məhdudiyyətinin olmaması və eskapizmdir.

5. Con Tolkin fentezi janrında yazanların yaradıcılığına əhəmiyyətli təsir edə bilmişdir, onun əsatir yaradıcılığı ardıcılları üçün örnəkdir.

6. Azərbaycan yazıçılarının yaradıcılığını təhlil etdikdə janrın elementləri üzə çıxır və fentezi janrının Azərbaycan ədəbiyyatında gələcək tədqiqi üçün təməl yaranır.

Tədqiqatın aprobasiyası. Dissertasiya işi Bakı Dövlət Universitetinin "Dünya ədəbiyyatı" kafedrasında işlənilmiş, müzakirə olunmuş və müdafiəyə təqdim edilmişdir. Tədqiqatın əsas müddəaları AAK-ın tövsiyə etdiyi müxtəlif filoloji və tematik məcmuələrdə, həmçinin yerli və xarici elmi nəşrlərdə dərc olunmuşdur.

Müdafiəyə çıxarılan əsas tezislərin aprobasiyası müxtəlif səviyyəli elmi konfranslarda, o cümlədən Ukraynada XXI Beynəlxalq praktik konfransda və Bakıda respublika elmi-praktik konfransında keçirilmişdir.

Dissertasiya işinin strukturu. Dissertasiya işi giriş, üç fəsil, nəticə və istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

İŞİN ƏSAS MƏZMUNU

Dissertasiya işinin *Giriş* hissəsində tədqiq olunan mövzunun aktuallığı, onun obyekti, predmeti, məqsədi, qoyulan məsələlər, elmi yeniliklər, nəzəri-metodoloji konsepsiyası, praktiki əhəmiyyəti əsaslandırılmış, müdafiəyə çıxarılan əsas müddəalar müəyyənləşdirilmişdir.

"Fentezi janrının yaranma səbəbləri" adlı *birinci fəsildə*, yeni janrın yaranmasına xidmət edən ilkin şərtlər, ədəbi və mədəni elementlər təhlil edilmişdir. Fəsil ədəbi janrın yaranması tarixinə həsr olunmuşdur. Burada fentezi fenomeninin məhz janr kateqoriyasına aid edilməsinin (istiqamət və ya metod deyil) məntiqə uyğunluğu sübuta yetirilir, tədqiqatçıların fikirləri ümumiləşdirilir, fentezinin müasir mədəniyyət məkanındakı əsas səciyyəsi, növləri, xüsusiyyətləri göstərilir, mənbələri və nəzəri prinsipləri təhlil olunur. Əsatirlərə və nağıllara yeni janrın formalaşmasında əsas mənbələr kimi baxılır. Əsatir fentezinin əsas etik-estetik və struktur əsaslarını təşkil

edir. Fentezi əsərlərində "ikinci dünya" əsatirə əsaslanır ki, bu da əsərin dərk olunmasında zəruri dürüstlüyü təmin edir.

Qədim Yunan əsatirləri və orta əsr dastanları fentezi ədəbiyyatının ilkin mənbələri sayılır. Müasir insan "mifik düşünmək", xəyali ideoloji və ya bədii mühakimələri ərz etmək və onlara inanmaq qabiliyyətinə sahibdir. Psixoanaliz nəzəriyyəsinin yaradıcıları Ziqmund Freyd və Karl Qustav Yunq belə nəticəyə gəlmişlər ki, qədim və müasir insanın düşüncəsində fərqlər olmasına baxmayaraq, bu, o qədər də ciddi mahiyyət daşımır. Yunqa görə, təfəkkürün dərin "arxeptik"əsasları, tərəqqi nəticəsində dəyişə bilməz. Həmçinin müəyyən edilmişdir ki, "mifoloji fantaziyanın bədii fantaziya ilə və ümumiyyətlə, insan fantaziyası ilə oxşarlığı var".[1]

"Fentezi janrının yaranma tarixi və əsasları" adlı *birinci yarımfəsildə* janrın yaranma tarixi, qədim fentezi nümunələri təhlil olunur. Göstərilir ki, fentezi – zəngin tarixi zəminə malik daha cavan ədəbi janrdır.

Əsasını çoxlu fentezi əsərlər təşkil edən qədim german mifoloji və qəhrəmanlıq dastanları, o cümlədən, island saqası "Böyük Edda», "Beovulf" epik poeması və fin eposu "Kalevala" tədqiq olunmuşdur. Müasir fentezi özündə dünya mifologiyasını, qədim əfsanələri, orta əsr xronikası və eposunu, romantizmi cəmləmişdir.

XIX əsrin əvvəllərindən başlayaraq fantastik ədəbi əsərləri "fantaziyalar" (fantasy) adlandırırdılar. Ənənəvi olaraq, fantastika ədəbiyyatna fentezi janrının əsası kimi baxılır. Misal üçün, "Qısa ədəbi terminlər və anlayışlar ensiklopediyası"nda fentezi termininin tərifi belə verilir: "Fentezi (ing. fantasy-"fantaziya") – fantastika ədəbiyyatı növü və ya irrasional xarakterin süjet fərziyyəsinə əsaslanan, qeyri-adilik haqqında ədəbiyyatdır. Elmi fantastikadan fərqli olaraq rasional izahı olmayan faktların və hadisələrin mövcudluğunu fərz etsək, bu fərziyyənin mətndə məntiqi motivasiya yoxdur".[2]

Fentezi ədəbiyyatının əsas kateqoriyası, əsərin keyfiyyətini, bədii dəyərini, populyarlığını müəyyən edən, əsatir əsasında qurulmuş "ikinci dünya"dır. Müəllif onun vasitəsi ilə özünün inandırıcı və məntiqi gerçəkdünyasını qurur, ənənəvi əsatirləri başqa cür dərk edir və ya onların bəzi elementlərindən istifadə edir, özünün mifologiyasını uydurur, əsatir qəhrəmanlarını müasir dünyamıza gətirir.

---

[1] Подопригора С.Я. Философский словарь. Изд. 2-е, Ростов н /Д.: Феникс, 2013, с. 235-236

[2] Гопман В.Л. Фэнтези. //Литературная энциклопедия терминов и понятий. М.: Интелфак, 2001, с.1161-1164

A.F.Losev “Əsatirin dialektikası” kitabında yazır: “Əsatir özünün ən böyük konkretliyinə görə, maksimal intensiv və yüksək dərəcədə gərgin reallıqdır. Bu, uydurma deyil, daha çox parlaq və daha xalis həqiqətdir. Bu, təfəkkürün və həyatın hər cür təsadüfdən və özbaşınalıqdan uzaq, tamamilə zəruri kateqoriyasıdır... Bu, həqiqi və ən konkret reallıqdır”.[1]

Janrın əhəmiyyətli əsaslarından biri də, janr çərçivəsində modifikasiya və adaptasiya olunmuş nağıldır. V.Y.Propp hesab edir ki, nağılın səciyyəsi “öncədən xəyalın qurulmasında, bu zaman sehirli nağılın öz kompozisiya-struktur xüsusiyyətləri ilə fərqlənməsindədir”.[2]

Fentezi janrını bəzən “müasir müəllif nağılı” adlandırırlar.[3] 1972-ci ilin müxtəsər ədəbi ensiklopediyasında fentezi, “möcüzə, magiya, cəngavər eposları motivlərinin və realist nağıl fəndlərinin birgə istifadə edildiyi, ədəbi nağılın xüsusi növü”[4] adlandırılır.

Möcüzə nağıllarının kompozisiya funksiyaları fentezi janrı əsərlərində, ələlxüsus da, süjet baxımından kvestalarda (ing. quest-“axtarış, axtarış predmeti, sərgüzəşt axtarışında, cəngavər andının yerinə yetirilməsi”) geniş istifadə oluna bilər.

Fentezi nağıl arxetiplərini, süjet modellərini və motivlərini fəallıqla mənimsəyir. Yeni janr çərçivəsində “sınaraq” nağıl fentezidə bədii təfəkkürü bilərəkdən həqiqi reallıq kateqoriyasına keçirməklə, onu yenidən yaradır.

Böyük Britaniyada müasir fentezinin yaranması Corc Makdonaldın (G.Macdonald, 1824-1905) və Uilyam Morrisin (W.Morris, 1834-1895) adı ilə bağlıdır.[5]

Bu fəsildə tədqiq olunan məsələlər, sonradan öz inkişaf istiqamətini tapan tam bir tarixin yaranması ilə nəticələnmişdir.

“Fentezi janrının nəzəri əsasları” adlı *ikinci yarımfəsil* fentezi janrının gələcəkdə öyrənilməsi və işlənilməsi vacib olan tədqiqi problemlərinə həsr olunmuşdur. Burada müasir ədəbiyyatşünaslıqda fentezi

---

[1]Лосев А.Ф. Диалектика мифа. М.: Правда, 1990, с. 2

[2]Пропп, В.Я. Морфология волшебной сказки. М.: Лабиринт, 2001, с.9

[3] Дрозд Е. Слушайте звезды! // Волны в океане фантастики. Сборник фантастики. М.: 1990, с. 464

[4]Нудельман Р.И. Фантастика // Краткая литературная энциклопедия. Т. 7, М.: Сов.энцикл., 1962 – 1978, с.887

[5] Самсонова А.И. Мотив пути в литературе фэнтези: Дж.Макдональд у истоков традиции. // Вестник Нижегородского университета им. Н.И.Лобачевского, 2014, №2(3), с.138-141

haqqında müxtəlif elmi tədqiqatlara baxılır: həm ədəbi istiqamət, həm də bədii metod və janr kimi. Ədəbi və elmi sorğu kitablarında fentezinin istiqamət, metod, xüsusi növ ədəbi əsər, nağılın müxtəlif növü kimi bir sıra təriflərinə rast gəlirik. Düşünürük ki, fentezi ədəbi janr kateqoriyasına aiddir və onun öyrənilməsinə bu cür yanaşma janrın inkişaf xüsusiyyətlərinin və əsas əlamətlərinin üzə çıxarılmasında daha faydalı olar. Tədqiqatın nəticələri əsasında fentezi janrının tərifi təklif olunur.

Qeyd etmək lazımdır ki, bir çox tədqiqatçılar fentezinin ümumi janr təsnifatını verməyə cəhd etmişlər.

Tədqiqat zamanı fentezinin aşağıda göstərilən janr əlamətləri aşkarlanmışdır:

1) reallıqda mümkünsüz, özünəməxsus xassəli, xəyali dünya;

2) folklor personajları və magiya zərurət kimi;

3) orta əsrlər mühiti;

4) axtarış, macəra süjeti, səyahət, müharibə;

5) texnologiya ilə sehrbazlıq arasında sonuncunun xeyrinə olan qarşıdurma;

6) xeyirlə şərin mübarizəsi süjetin ana xəttidir;

7) qəhrəmanlar öz əməlləri, duyğuları ilə birinci plandadır, sehirbazlıq və nağıl ünsürləri heç də ikinci dərəcəli olmayan köməkçi rolları oynayırlar;

8) fani dünyanın elementləri və onun təzahürü;

9) müəllif sərbəstliyi, çünki fentezinin sehrli dünyasında hər şey mümkündür və süjet gözlənilməz tərzdə dəyişə bilər.

Fentezini haqqında danışılarkən nağıl-mifoloji əsaslar, dünyanın fantastik mənzərəsi, janrların sintezi ön plana çəkilir. Fentezidə əsatir-əfsanə, cəngavər romanları, qotik romanlar, qəhrəmanlıq eposu, ədəbi nağıl, simvolistlərin romantik okkult-mistik povestləri, postmodern roman janrları və istiqamətlərinin komponentlərini tapmaq olar. Beləliklə, müasir ədəbiyyatşünaslıqda fentezi janrı üçün bu gün ümumi qəbul olunmuş tərif belə mövcud deyil.

Bir çox tədqiqatçılar fentezinin tərifini verməyə çalışmışlar. Fentezini "mifik və nağıl motivlərindən istifadəyə əsaslanan fantastik ədəbiyyat növü" kimi təsvir edən təqiqatçıların fikirləri ilə razılaşmaq olar.[1]

---

[1]Балдаев С. Мир фэнтези в современной литературе. // Исследовательская работа по литературе – 23 Февраля 2010. Блог исследователь. [Электронный ресурс] (2010). 34 с. Режим доступа: http://saved_zolotoirodnik.ucoz.ru)

T.Çernışeva "Fantastikanın mahiyyəti" kitabında ümumilikdə fantastikanın tərifi haqqında fikir yürüdərək qeyd edir ki, "bu, imkansız bir işdir, çünki hər hansı bir təriflə kifayət qədər razılaşan çoxluğu tapmaq mümkün deyil" [1]. Fentezinin ilk addımları bir çox tədqiqatçıların postmodernizm adlandırdığı incəsənət hadisəsinin yüksəlişi ilə üst-üstə düşür. Fentezi, öz növbəsində, postmodernizmə təsir etməklə onun əks təsirini də hiss etməyə bilməzdi. O, postmodernizm estetikasından çox şey götürüb. "Dünyanı mahiyyət və mahiyyəti dünya kimi dərk etmək, real həqiqəti xəyali həqiqətlə əvəz etmək və insanın həyatdan uzaqlaşmaq ideyaları və mədəniyyət ünsürlərindən ibarət öz dünyasını yaratmaq ideyaları"[2] buna aiddir.

Con Tolkin "Sehrli nağıllar haqqında" (fairy-stories) essesini fentezi janrının mahiyyəti və funksiyaları ilə əlaqədar nəzəri problemlərə həsr etmişdir. Bu esse yazıçının yaradıcılığının estetik proqramı olmaqla yanaşı, onun "Üzüklər hökmdarı" əsəri üzərində işləməsini şərtləndirmişdir. "Sehrli nağıllar haqqında" əsəri uğursuz reallıqdan azad olmaq, qaçmaq üçün vasitə kimi qəbul edilir. Qaçmaq (ing. escape) – Con Tolkinin essesinin də, fentezi tərəfdarlarının və tənqidçilərinin də mühüm mövzusudur. Əsərdə Con Tolkinin fəlsəfi-estetik dünyagörüşü, "sehrli nağıllar" janrı haqqında təsəvvür, onun auditoriyası və mənşəyi ifadə olunmuşdur. Yazıçı "sehrli nağıllar"da müəllif tərəfindən yaradılmış "ikinci dünya"nın xüsusiyyətlərini təhlil edir, bunlarda Magiyaların və Fantaziyaların, həmçinin Qaçış və Təsəllinin, yəni eskapizmin mövcudluğunun zəruriliyini qeyd edir. Beləliklə, Con Tolkinə görə, "sehrli nağıllar" janrı müasir fentezi janrı anlayışına daha yaxındır.

Tədqiq prosesində fentezi ədəbi janrını digər qeyri-real ədəbi janrlardan fərqləndirən aşağıdakı əlamətlər aşkarlanmışdır:

1. Elmi cəhətdən yoxlanılmasının mümkünsüzlüyü fentezini elmi fantastikadan fərqləndirir.

2. Mistik ədəbiyyatdan fərqli olaraq, təsvir edilən cəmiyyətlərdə xəyali dünya və antitexnogenlik fentezi üçün mütləqdir.

3. Qorxu ədəbiyyatından fərqli olaraq, fentezi üçün, fövqəltəbiiliyin mövcudluğu gerçəklik kimi qəbul olunur və izahı tələb etmir.

---

[1] Чернышева Т.А. Природа фантастики. Иркутск: Изд-во Иркутск. ун-та, 1984, с.43.

[2] Курицын В. Постмодернизм: новая первобытная культура // Новый мир, 1992, с.71

4. Fentezi nağıldan süjet sxeminin elastikliyi və təhkiyənin qabarıq psixoloqizmi ilə fərqlənir.[1]

Fentezi janrı "ayrı-ayrı yazıçıların gücü ilə ciddi qanunlar və qaydalara uyğun şəkildə xəyali dünyanı layihələndirir, bu, elmi tələblərlərlə məhdudlaşdırılmayan azad təxəyyül əsasında, başlıca olaraq, mistika, magiya və sehrbazlıq hesabına inanılmaz fərziyələr yaradan fantastikanın bir növüdür".[2]

Tədqiqatçılar tərəfindən fentezinin aşağıdakı növləri qeyd olunur:

1. qəhrəmanlıq
2. epik
3. qara
4. əyləncəli
5. tarixi
6. yumoristik və porodiya
7. şəhər
8. mifoloji
9. gənclər
10. texnofentezi
11. intellektual
12. döyüş
13. detektiv
14. sərgüzəştli
15. qadın
16. slavyan
17. yapon

Bu fəsildə müasir ədəbiyyatda və mədəniyyətdə fentezinin ümumi səciyyəsi şərh olunur. Janrın nəzəriyyəsi ilə bağlı fundamental tədqiqatlara, həmçinin fantastik ədəbi məsələlərə dair daha mötəbər xarici müəlliflərin işlərinə istinadən fentezinin ədəbi janr olduğu isbat edilir, onun tərifi verilir, əsas xüsusiyyətləri sadalanır.

Dissertasiyanın "İngilis ədəbiyyatında fentezi janrı və Tolkinin yaradıcılığı"adlanan fəsli *iki yarımfəsildən* ibarətdir. "Con Ronald Ruel Tolkin fentezinin banisidir" adlı *birinci yarımfəsildə* yazıçının yaradıcılıq irsi fentezinin janr kimi formalaşması kontekstində təhlil olunur, onun

---

[1] Новичков А.А. Авторские топонимы в романах фэнтези // Альманах современной науки и образования. 2009, №8. Тамбов: Грамота, 2009, с.130

[2] Олейник В.К. Очерки истории зарубежной литературы XX в. Курган, 1996, с.47

yaradıcılığının xüsusiyyətlərini müəyyən edən müəllif mifologiyasının təşəkkülü tarixi, ilkin bədii yaradıcılıq və əsatir yaradıcılığı təcrübəsi tədqiq olunur.

Yaradıcılığı ingilis milli ədəbiyyatı çərçivəsinə sığışmayan, ədəbiyyatçı, sənətkar, professor, filoloq-linqvist, ingilis dili üzrə Oksford lüğətinin yaradıcılarından biri, dahi nəzəriyyəçi və fentezi janrının banisi Con Ronald Ruel Tolkini (1892-1973) dünya incəsənət xəzinəsinə bənzərsiz töhfələr verən yazıçılar sırasına aid etmək olar. "İngilis ədəbiyyatı"nın akademik fənn kimi formalaşmasında onun əhəmiyyətli rolu olmuşdur. [1] Con Tolkinin yaradıcılığı fentezi ədəbi janrının formalaşmasında həlledici rol oynamışdır. Son əlli ildə fentezi janrında minlərlə əsərlər yaranmışdır ki, onların da müəllifləri öz yaradıcılıqlarına görə Con Tolkinə minnətdar olmalıdırlar. Lakin həmin əsərlərdən heç biri oxucuda "Hobbit", "Üzüklərin hökmdarı", "Silmarillione", "İtirilmiş nağıllar"da təsvir edilmiş dünya qədər təəsürat yaratmamışdır. Fentezi janrında yazıb-yaradan müasir müəlliflərdən fərqli olaraq, Con Tolkin, demək olar ki, ömrünün altmış ilini bu janrda əsərlərin yaradılmasına həsr etmişdir.

Həm alim, həm də yazıçı olan müasir fentezi janrının banisi mifologiyaya iki üsulla yanaşır: elmi və yaradıcı.

Con Tolkinin yaradıcılığı, demək olar ki, çox qısa zaman ərzində müxtəlif aspektlərdən araşdırılmışdır və hələ də tədqiq üçün maraq kəsb edir.

Con Tolkinin irsinə həsr olunmuş ədəbiyyatı aşağıdakı kimi sistemləşdirmək olar: ingilisdilli tənqiddə - P.Koçerin "Master of Middle-earth. The Fiction of J.R.R.Tolkien" ("Aralıq dünyanın sahibi". Tolkinin romanları", 1972) və C. Nitse "Tolkien's Art:A Mythology for England" ("Tolkin sənəti: İngiltərə üçün mifologiya", 1979), T.Şippi "The Road to Middle-Earth" ("Aralıq dünyaya yol", 1982). Buraya həmçinin K.S.Lyuis, P.Qrant, X.Kinan, C.S.Rayan, S.Koşelev, M.Kamenkoviç, R.Kabakov, İ.Vinterle, E.Apenko, S.Lixaçeva, S.Taskayeva, O.Potapova kimi müəlliflərin tədqiqatlarını aid etmək olar.

Yazıçıya həsr olunmuş işləri yalnız bir tədqiqat çərçivəsində təhlil etmək mümkün deyildir. Lakin Hamfri Karpenter və Maykl Uaytın yazdığı bioqrafiyalar, Mark Hukerin "Tolkin rus gözü ilə", Brayen Rouzberinin "Tolkin: sənət fenomeni" və Con Qartın "Tolkin və Böyük Müharibə"

[1] Shippey T.A. The Road to Middle-Earth. London: 1982, p.7

kitabları yazıçının yaradıcılıq yolunun əsas istiqamətlərini və inkişaf xüsusiyyətlərini üzə çıxarmağa kömək edir.

Con Tolkin haqqında tədqiqatlar tarixi-coğrafi, psixoloji, linqvistik, teoloji, ezoterik, ədəbiyyatşünaslıq istiqamətlərinə bölünür. Bunların arasında daha müfəssəli və zəngin planlısı ədəbiyyatşünaslıqdır. Nəzəri tolkinçilik Tolkinin əsərləri və yaratdığı dünyalar haqqında tədqiqatları bir məcraya yığır. Buraya yazıçının mətnlərini müxtəlif nöqteyi-nəzərdən təhlil edən işlər aiddir. Həmin araşdırmalar Con Tolkinin təxəyyülündə yaratdığı dünyanın dərk olunmasına və onun strukturunun təhlilinə əhəmiyyətli bir cəhddir.

Con Tolkin yazır: "Bir çöx uşaqlar uydurulmuş dillər yaradır və ya yaratmağa səy göstərirlər. Mən bu işə yazmağı öyrənəndən başlamışam və bu məşğuliyyəti davam etdirirəm. Əlbəttə, peşəkar dilçi kimi, mən zövqləri dəyişdim, nəzəri bilikləri dərinləşdirdim və ehtimal ki, bu peşənin vərdişlərinə daha yaxşı yiyələndim. İndi isə mənim ardımca – dillərdən ibarət zəncir gəlir...".[1]

Con Tolkinin işləyib hazırladığı mürəkkəb "elfik" dillər "Silmarillionun" və "Üzüklərin hökmdarı"nın şəxsi və coğrafi adlar sistemini, dil çalarlarını müəyyən etmişdir. Bu dillər vasitəsi ilə yazıçı öz mifologiyasını yaratmışdır. O, yazır: "Bizim dünyada dil və mif eyni zamanda meydana gəlir".[2]

İkinci fəslin "Dünya ədəbiyyatında fentezi janrının inkişafına Tolkin yaradıcılığının təsiri" adlı *ikinci yarımfəslində* əsas diqqət ədibin ənənələrini davam etdirən yazıçıların əsərlərinin tədqiqinə yönəlib.

Con Tolkinin təsir dairəsi fentezi janrı sərhədlərindən kənara çıxır. Onun yazıçı dünyası çoxsaylı ciddi tədqiqatların predmetinə çevrilir, müəlliflər Tolkin əsərlərinin incə çalarlarını araşdırır və təhlil edirlər.

Con Tolkin naşir Milton Uoldmenə yazırdı: "Mən bu gözəl nağıllardan bəzilərini başa çatdırmaq, digərlərini isə sxem və eskizlər şəklində saxlamaq istəyirəm. Silsilə işləri böyük məcraya yığmaq lazımdır və bu işləri filmlər, musiqi, pyeslər yaradan özgə zəkalar və əllər üçün saxlamaq lazımdır".[3]

---

[1]Толкин Дж.Р.Р. Письма. М.: Изд-во Эксмо, 2004, с. 143

[2]Толкин Дж.Р.Р. О волшебных сказках // Лист работы Мелкина и другие волшебные сказки. М., 1991, с.260

[3]http://www.arwen-undomiel.com/tolkien/quotes.html (I would draw some of the great tales in fullness, and leave many only placed in the scheme, and sketched.

Müasir fentezi Con Tolkinin sayəsində populyarlıq tapmış qnomlar, elflər, qoblinlər, trollar kimi arxetiplərə əsaslanır. Hobbitlər və orklar yazıçı təxəyyülünün məhsuludur və fentezidə daimi yerini tapmışdır. "Hobbit" sözü "Oksford ingilis dili lüğətinə" salınmışdır.[1]

Bundan əlavə, özlüyündə nağıllar və cəngavərlik romanlarının arxetiplərinə əsaslanan "Üzüklərin hökmdarı" süjeti sonradan bir çox əsərlərdə prototip kimi istifadə olunmuşdur. Onun ardınca Terri Bruksun "Şannaranın salnamələri" (1977), Dennis Makkirnanın "Mitqarın xronikaları" (1984-2014), Helmut Peşin "Elderland" (1998-2000), Kristofer Paolininin "Eraqon" (2003-2011) əsərləri yazılmışdır. Müxtəlif ölkələrin Tolkin cəmiyyətləri "The Tolkien Society"də birləşmişlər, illik "Tolkien Studies" nəşr edirlər, bununla yanaşı, nağıl-mifik poeziyasının inkişafında xidmətlərə görə "Mifopoeya" (Tolkinin eyni adlı şeiri) mükafatı təqdim edən "Mythopoeic Society" təşkilatı yaradılmışdır.

Con Tolkin yaradıcılığı bir çöx ölkələrdə oxucu marağını özünə cəlb etmişdir. 1992-ci ildə Finlandiyada yazıçının 100 illik yubileyinə həsr olunmuş konfrans keçirilmişdir. Belçikada onun yaradıcılığına həsr olunmuş "Cirth de Gandalf", Kanadada "Mythlore", İngiltərədə "Quettar", ABŞ-da "Vinyar Tengwar", "Parma Eldalamberon", Rusiyada "Palantir" jurnalları nəşr edilir.

Con Tolkinin qoyduğu ənənənin davamına parlaq nümunə kimi hadisələrin eyni dünyada baş verdiyi, lakin müxtəlif müəlliflər tərəfindən yazılmış "Dragon Lance" ("Əjdaha nizəsi") və "Forgotten Realms" ("Unudulmuş krallıq") əsərlər silsiləsini göstərmək olar.

Piter Ceksonun ekrana çıxan və tənqidçilərin inanılmaz heyrətinə səbəb olan filmi yeni minilliyin 2001-2003-cü illərində Tolkin fenomenini daha geniş auditoriyaya tanıtdı. P.Ceksonun "Üzük qardaşlığı" (2001), "İki qəsr" (2002), "Kralın qayıdışı" (2003) ədəbi trilogiyasına yüz milyonlarla tamaşaçı baxmışdır. Trilogiya yeni innovativ vizual effektlərdən istifadə

The cycles should be linked to a majestic whole, and yet leave scope for other minds and hands, wielding paint and music and drama.)

[1] Oxford Advanced Learners Encyclopedic Dictionary. Oxford: Oxford University Press, 1994, 1081 p. Hobbit, n, pronunciation:/'habit/ In the tales of J.R.R.Tolkien (1892-1973):one of an imaginary people, a small variety of the human race, that gave themselves this name (meaning 'hole-dweller') but were called by others halfings, sinse they were half the height of normal men.

olunmaqla təqdim edilir, Hollum tam olaraq hərəkətin tutulma texnologiyası ilə yaradılmış ilk personajdır.[1]

Əsərin ilk nəşrindən əlli il sonra ekrana çıxan film ona hələ özləri üçün xəyali dünya kəşf edəcək yeni oxucu nəsillərinin də diqqətini cəlb edə bilmişdir.

ConTolkinin təsiri digər incəsənət sahələrində də hiss olunur. "Blind Guardian" rok-qrupunun "Nightfall in Middle-earth" ("Dünyalararası toranlıqlar") albomu tamamilə "Silmarillion"un süjetləri əsasında yaranmışdır. Məşhur rəssamlar Tolkinin kitablarına illüstrasiyalar çəkmiş, onun süjetlərindən təsirlənərək əsərlər yaratmışlar: İngilis ər-arvad Harlendləri belələrinə misal göstərmək olar. Fentezinin əksər müəllifləri öz naliyyətlərinə görə məhz Tolkinə minnətdar olmalıdırlar. Kainatlarlararası dünya bir çox müasir kompyuter oyunlarının əsasını və əyləncə sənayesinin hədəfini təşkil edir.

Amerikalı Ted Uilyamsı ("Yaddaş, qəm, tikan" trilogiyası,1988-1993), Corc Martini ("Buz və Odun nəğməsi" silsiləsi, 1996), kanadalı Hay Hevriel Keyi ("Fyonavarın qobelenləri" trilogiyası, 1984-1986), avstraliyalı İyen İrvini ("Güzgüdən görünüş" silsiləsi, 1998) Tolkin yaradıcılıq irsinin ardıcılları adlandırmaq olar. "Sehrbazlıq dünyası" silsiləsinin (1963-1998) və bir sıra əsərlərin müəllifi olan Endryu Horton macəra-romantik fentezi istiqamətinin öncülü oldu. Tolkin Meri Renonun qədim yunan əfsanələri ilə krit-miken dövrünün reallıqlarının çulğaşdırıldığı "Tesey" dilogiyasını yüksək qiymətləndirir. Tolkin irsinin davamçısı Marion Zimmer Bredlinin "Avalonun dumanları" (The Mists of Avalon, 1983) romanı Artur mövzusunun daha bir orjinal interpretasiyası kimi geniş nüfuz qazanmışdır.

Dissertasiyanın "Azərbaycan ədəbiyyatında fentezi ünsürləri" adlanan *üçüncü fəsli* iki yarımfəsildən ibarətdir və müasir Azərbaycan nəsrində fentezi elementlərinin araşdırılıb üzə çıxarılmasına həsr olunmuşdur.

"XX əsrin 60-70 illərində Azərbaycan nəsrində fentezi sübutları" adlanan *birinci yarımfəsildə* Azərbaycan yazıçılarının əsərlərində fentezi elementləri araşdırılır. XX əsrin ikinci yarısında yaranmış fentezi ən yeni dünya ədəbiyyatının populyar və mütərəqqi janrı kimi bizim nasirlərin də yaradıcılığında öz əksini tapmışdır. Hər bir yeni ədəbi hadisə kimi fentezi janrı da müasir Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında bir çox suallar doğurur. Milli ədəbiyyatşünaslığımızda yeni öyrənilən bu müasir incəsənət fenomeni müfəssəl və dərin araşdırmalar tələb edən tədqiq olunmamış sahədir.

---

[1]https://ru.wikipedia.org/wiki

Fentezinin zaman sərhədləri təkcə nəsrimizə parlaq və maraqlı müəlliflərin gəldiyi həmin illərlə deyil, həm də bu illərin əvvəlki ədəbi üçün dönüş illəri olması ilə müəyyənləşir.

Sözügedən dövrün əsərlərində fentezi elementlərini Anarda, Elçində, Mövlud Süleymanlıda görürük.

Elçinin əsərləri arasında bəzən reallığın mistikaya qarışdığı, fentezi elementləri ilə zəngin simvolik novellaları qeyd etmək olar.

"Əlaqə" (1976) povestində Anar fərz edir ki, əlaqə yalnız yad düşüncə sistemi mövcud olduqda, bizim labüd məntiqi təfəkkür qanunlarını, hadisələrin səbəb-nəticə əlaqələrini pozmaqla, bənzərliklərin axtarışından və rasional izahlardan imtina etməklə mümkündür. İnsanın psixoloji fantastika haləsi ilə mübarizəsi onun özünün özündən uzaqlaşması ilə cəfəng xarakter alır və fərdin daxili aləminə keçir.

Mövlud Süleymanlı 70-ci illərdə ədəbiyyata gələn nasirlərdəndir. Onun üçün gerçəkliyin özü əfsanəvidir. Folklorun göz önündəki real, müasir ədəbiyyata müsbət təsirini qeyd etsək, folklor bizim ədəbiyyat üçün həmişə həqiqi xəzinə, münbit zəmin olmuşdur. M.Süleymanlı folklordan yeni üsul kimi istifadə edir: xarici elementlərdən – süjetlərdən, ifadələrdən, dillərdən imtina etmədən, folklor düşüncəsi modelindən istifadəyə yönəlir, müasir dünyanı nağıl gözü ilə seyr etməyə meyil edir, dünyanı sirli, sehrli görməyə can atır. Onun bütün yaradıcılığı həyat möcüzələrinə inama, dünyanı əfsanəvi hissetmə istəyinə yönəlmişdir. "Mövlud nağılı nağıl deyil, həyatın özü sayır. Daha dəqiqi, həyatın özünü nağıl sayır".[1] O, reallığı, mifik interpretasiyanı alleqoriya, yuxu kimi, bir-birinə qarşı mübarizə aparan xeyir və şər, işıq və qaranlıq, iblis və mələklər kimi əfsanəvi qüvvələrlə, faciəvi epos kimi görür. Personajların fəaliyyət göstərdiyi məkanı da həmçinin... Məkan daha geniş anlayışda – məişət və ya insan ruhunun məkanı, coğrafi və ya tarixi, şərti düşünülmüş reallıq məkanıdır. Sənətkar nə qədər parlaq olarsa, onun yaratdığı məkan da bir o qədər parlaq olar. Nəsrdə insan və məkanın qarşılıqlı münasibəti iki formada mövcuddur: şəxsiyyətdən kənarda olan məkan kimi və onun dərinliyində olan məkan kimi. M.Baxtin bunu belə ifadə edir: "Dünyanın insanla ikili əlaqəsi var – onun dünyagörüşü kimi – içindən və onun ətrafı kimi – xaricindən".[2]

---

[1] Анар. Литература, искусство, культура Азербайджана. В двух томах. Т.1, Баку, 2010, 874 с.

[2] Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. М.: Искусство, 1979, с.24

Bu fəsilin “Ən yeni Azərbaycan nəsrində fentezinin təsiri” adlanan *ikinci yarımfəsli*, yaradıcılıq bioqrafiyasında fentezi ədəbiyyatı əks olunmuş müasirlərimizin əsərlərinin təhlilinə həsr olunub. Coşğun, əfsanəvi müəllif fantaziyası, simvolik folklor obrazlarının istifadəsi Anarın “Ağ qoç, qara qoç” povestində xəyali dünya yaratmağa imkan vermişdir. Yazıçı əcaib adları olan çox geniş coğrafi məkan, təbii ərazi landşaftı, bir-birindən fərqli yaşayış məntəqələri düşünüb tapır. Anarın fantaziyasında alternativ dünya həyatın görünməyən tərəflərini açıb göstərir. Bəzən bu, ciddi-cəhdlə pərdələnir, lakin belə “pərdələnmə” düşünməyə, problemin dərinliyinə getməyə, ona kənardan baxmağa vadar edir.

Yazıçı Vladimir Qubaylovskinin qeyd etdiyi kimi, “fentezi mütaliəsi - əyləncəli istirahətdir. Orada kimsə həqiqətən rəhm etmir. Sehrli ölkədə baş verənlər heç bir halda mənimlə baş verə bilməz. Bu, sonsuz uzaq dünyadır. Əlbəttə, onun qəhrəmanlarının dərdinə şərik olmaq və hətta onlar üçün həyəcan da keçirmək olar, lakin bu dərdə şəriklik güllə keçirməyən şüşədən keçir...”.[1]

“Ağ qoç, qara qoç” povestində Anar xəyali gələcək dünya yaradır, magiyadan istifadə edir, bundan tam sərbəst şəkildə yararlanaraq “qəddar” qara qoça qarşı “xeyirxah” ağ qoçu qoymaqla əsərə folklor personajları daxil edir – çünki fentezidə hər şey mümkündür.

Müasir Azərbaycan yazıçısı Kamal Abdullanın rus, türk, polyak, fars, fransız, alman, portuqal dillərində nəşr olunmuş “Yarımçıq əlyazma” romanı da tədqiqata cəlb edilmişdir.

Romandakı hadisələr iki müstəvidə baş verir. K.Abdullanın qəhrəmanları “Dədə Qorqud” dastanından götürülmüşdür. Daim yaradıcılıq prosesində olan mədəniyyətşünas-yazıçıyaradıcılıq prosesində intellektual-mənəvi axtarışda obrazlı metamorfozları izləyir. Paralel olaraq, adət etdiyimiz reallıqdan özünəqapanmaya, eskapizmə keçid edilir. Yazıçı qədim eposa ona görə müraciət edir ki, qədim nağılın epik vəsiyyətlərindəki “zamanın hiddətinə” yeni ruh versin. Lakin romanda zaman məsafəsi, estetik ölçü hissləri dəqiqliklə duyulur. Axı “Yarımçıq əlyazma” qanunlara uyğun gələn mətni dəyişməyə can atmır! Əsatir romanın süjetinə hərəkət verən mədəniyyət ənənələrilə yanaşı, həmçinin, janrın mövcudluğu üçün əsas sayılır. Fantaziya - əsas prinsipdir. Müəllif süjeti qəfildən ayrı səmtə döndərə bilər, çünki fentezinin sehrli dünyası

---

[1] Губайловский В. Обоснование счастья: О природе фэнтези и первооткрывателе жанра / Новый мир, 2002, №3, с 174-185

xəyal edir ki, onda hər şey mümkündür. Sonuncu əlamət ən əsaslardan və təyinedici əlamətlərdən biridir.

Azərbaycan ədəbiyyatına yeni nəfəs gətirən dünya şöhrətli yazıçı, fəlsəfə doktoru, 19 kitabın müəllifi Vahid Məmmədli fentezi ədəbi janrına öz əhəmiyyətli töhfəsini vermişdir. Onun qələminin məhsulu olan üç kitabda biz, magiyaya, sehrə dalırıq, fantastik qəhrəmanlarla görüşürük, mübarizə aparırıq və sevirik. Vahid Məmmədlinin "Atropatena dastanı" trilogiyası fentezi janrının ən yaxşı ənənələrinə müvafiq yazılmışdır[1]

2012-ci ildə Bakıda Teymur Əzizovun "Aksilon. Artefaktlar haqqında əfsanələr" kitabı nəşr olunmuşdur. [2] Müəllif "Aksilon"u "Üzüklərin hökmdarı" romanının dərin təsiri altında yazmışdır. Con Tolkinin yaradıcılığına müraciətin əsas səbəbi fentezi janrının konsepsiyasını məhz onun formalaşdırmasıdır. Məhz bu yazıçının əsərləri fentezi janrının ən yaxşı nümunələri kimi, bir növ qanunu kimi həm də azərbaycanlı müəlliflər üçün bələdçidir.

Tədqiqatın yekununda nəticələr verilir və tədqiqat işinin əsas elmi-nəzəri müddəaları şərh olunur. İngilis ədəbiyyatında fentezi janrının, onun banisi Con Tolkinin yaradıcılığı timsalında janr haqqında tam nəzəri təsəvvürün formalaşması sayəsində aşağıdakı nəticələr çıxarılmışdır:

1. Janrın strukturtəşkiledici və etik-estetik əsasını daxilən inanılan, məntiqi və düzgün kainat yaratmağa imkan verən miflər təşkil edir. Hər bir müəllif fentezi dünyasını qurmaq üçün öz üsulunu seçir: mifik qəhrəmanları müasir dünyaya gətirməklə, ənənəvi mifləri yeni obrazda verməklə və ya onların bəzi elementlərindən istifadə etməklə, özünün mifologiyasını düşünüb tapmaqla.

2. Bir janr kimi fentezinin səciyyəvi xüsusiyyəti müəllifin birbaşa iştirakı olmadan da inkişaf etmək qabiliyyətli və səylə işlənmiş daxili məntiqli "ikinci dünya"dır. Bu "dünya" – davamlı şəkildə uydurula və qurula bilən bir strukturdur, fanfikşnlərdə, RPG-lərdə (role playing game – rol yaratmaq oyunları), müxtəlif ədəbi əsərlərdə yaşamağa davam edir.

3. Müasir fentezi – multimediya mədəniyyəti hadisəsidir. Janrın tükənməzliyi fentezi əsərlərinin mətnləri əsasında yeni multimediya strukturları, virtual kompyuter oyunları, kino əsərləri, fanfikşnlər yaratmağa imkan verir.

---

[1] Гусейнбейли Э. Презентация книги Вахида Мамедли «Дастан об Атропатене». // 525-ая газета, 2011, 1 июня

[2]Азисов Т.К. Аксилон. Легенда об артефактах. Баку: «MBM», 2012, 224 с.

4. Fentezi ədəbiyyatda, musiqidə, rəssamlıqda, memarlıqda, kompyuter oyunları və RPG-lər sahəsində öz inkişafını davam etdirir.

Mövcud elmi və sorğu ədəbiyyatlarında "fentezi" termininin təfsirlərinin ümumiləşdirilməsi və təhlili, fentezinin ədəbi janr kimi əsas xüsusiyyətini əks etdirən müstəqil tərifinin verilməsinə imkan yaratmışdır. Lakin görülmüş işlərə baxmayaraq, fentezi müxtəlif mənalı və az tədqiq olunan janr kimi qalmaqdadır.

Bu janrın hazırda da öyrənilməsinin aktual və zəruri olması şübhəsizdir. Fentezi ilə əlaqəli problemlər gələcək təhlillər və tədqiqatlar tələb edir.

Düşünürük ki, bu tədqiqatların böyük perspektivləri var. Azərbaycan fentezisinin ən maraqlı, əhəmiyyətli nümunələrinin ciddi elmi təhlilini aparmaq və bu əsərləri dünya oxucularının diqqətinə çatdırmaq ədəbiyyatşünaslarımızın qarşısında duran ən ciddi və mühüm problemlərdən biridir.

Dissertasiya işinin məzmununu əks etdirən aşağıdakı elmi işlər dərc olunmuşdur:

1. Фэнтези-жанр фантастической литературы // Filologiya məsələləri. Bakı: 2011, № 6, s. 226-235
2. «Средиземье» Джона Толкина / Модернизация научных исследований. XXI Международная научно-практическая конференция. Украина: Горловка, 2012, c.73-77
3. Демонология Толкина //Beynəlxalq elmi-nəzəri jurnal. Язык и литература. Bakı: BDU, 2013, № 4(88), s. 198-200
4. История зарождения и основы фэнтези./ Respublika Elmi-Nəzəri Konfransı. Bakı: BDU, 2014, s.142-147
5. Джон Толкин и развитие фэнтези в мировой литературе // Elmi xəbərlər. Ученые записки.Bakı: ADU, 2015, № 2, s.279-287
6. Жанр «фэнтези» в современной азербайджанской прозе // Вестник Днепропетровского Университета им. А.Нобеля. Украина: Филологические науки, 2015, №2 (10), с. 59-64
7. Фэнтезийный мир в «Неполной рукописи» Камала Абдуллы // Вестник Московского государственного областного университета. Филология, 2016, №2, с.102-110
8. Художественно-мифологическая система и английские традиции в жанре фэнтези // Beynəlxalq elmi-nəzəri jurnal. Язык и литература. Bakı: BDU, 2016, № 2(98), s. 195-197.

Sevinj Ali Sideif-zade

THE FANTASY GENRE IN CONTEMPORARY ENGLISH LITERATURE

Summary

The thesis deals with the latest literary genre – fantasy, which combines ancient and modern traditions of art.

The first chapter – “The prerequisites of the genesis of the fantasy genre" covers the issues related to the elements of literature and culture, provided the basis to a new genre. The history of the emergence of the genre and ancient samples of fantasy have also been analyzed.

The second chapter “The English fantasy and Tolkien’s works" studies the phenomenon of Tolkien’s literary heritage in the context of the formation of fantasy as a genre. The history of formation of Tolkien as an author of mythology as well as the works of writers who continue the traditions of Tolkien have been under investigation.

The third chapter entitled “Fantasy in Azerbaijani literature" deals with revealing the elements of fantasy in the contemporary Azerbaijani prose. The genre of fantasy as a phenomenon of contemporary culture is the space which requires detailed research and in-depth study.

The Conclusion of the dissertation summarizes the research results.

Çapa imzalanıb: 05.12.2017.
Format: 60x84 1/16. Tiraj: 100.

«Mütərcim» Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi
Bakı, Rəsul Rza küç., 125/139b
tel./faks 596 21 44
e-mail: mutarjim@mail.ru